

Jwèt aza ak lajan

Centre for Addiction and Mental Health
Centre de toxicomanie et de santé mentale

Citizenship and
Immigration Canada

Citoyenneté et
Immigration Canada

Chè lektè,

Se ak anpil fyète Sant Toksikomani ak Sante Mantal la ap piblye seri ti liv istwa ak foto sila yo sou pwoblèm mantal ak lòt depandans. Nou espere ti istwa yo ki dekri: pwoblèm alkòl, jwèt aza ak lajan, depresyon, dwòg, chòk pòs-twomatik; a pèmèt demistifye vye kwayans ki gen rapò ak maladi mantal epi tou fè konnen ke gen sipò ak èd ki disponib pou fè fas ak pwoblèm sila yo.

Nou kontan anpil paske se premye fwa nou pral pibliye seri sa a an kreyòl, panyòl ak pòtigè. Pandan tout pwojè a, nou kolabore ak plizyè òganizasyon kominotè pou konprann pi byen nesosite chak gwoup. Objektif nou se bay bon jan enfòmasyon presi e itil pou pwoblèm mantal ak lòt depandans nan kominote ki pa gen aksè ak dokiman sila yo. Nou vle bay yon materyèl ki non sèlman nan lang kominote yo, men ki koresponn tou ak kilti moun nan kominote sa yo atravè echanj ki byen etabli ak yo.

Nou ta renmen voye yon gwo mèsi bay tout kominote ki te pran tan pou ede nou jwenn pi bon apwòch ak metòd pou fè materyèl sila a rive nan kominote yo.

Nou di yon gwo mèsi tou pou « Ontario Region Settlement Branch » ki se yon biwo nan Ministè Sitwayènte ak Imigrasyon Kanada, pou jenewozite yo nan finansman projè liv sila.

Akwatu Khenti
Direktè, Sante entènasyonal
Sant Toksikomani ak Sante Mantal (STSM / CAMH)
Telefòn: 416 535-8501, Ekstansyon 6684
i-mel: Akwatu_Khenti@camh.net

REMÈSIMAN AK REKONESANS

Komite konseye pou pwojè sila vle ekspri pi gwo rekonesans li pou moun ak òganizasyon ki te pote esperyans yo ak lide yo pou fè pwojè sila byen reyisi. Nou remesye yo pou kouraj yo, sipò yo ak angajman yo. Nou gen yon gwo dèt ak anpil rekonesans pou moun, pèsonèl lòt sevis yo ak lòt ajans ki te patisipe aktivman nan devlopman dokiman sila. Remèsiman espesyal pou tout pèsonel STSM/CAMH, tout doktè ak lòt pwofesyonèl ki te ede korije premye vèsyon tèks yo ak desen yo e ki te bay anpil bon konsèy ak lòt sipò pou pwojè a.

Norma Hannant, Project Coordinator - Office of International Health

Nancy Valencia - Office of International Health

Marianne Kobus-Matthews, Policy, Education & Health Promotion

Colleen Tessier, Problem Gambling Project

Dr. Norman Giesbrecht, Social, Prevention and Health Policy

Dr. Pablo Diaz, Schizophrenia Program

Claudia Tindall, Mood Disorders Clinic

Cheryl Rolin Gilman, Women's Program

Vivian Del Valle, Addiction Treatment Program

Rafael Iglesias, Addiction Treatment Program

Ricadina Pereira, Portuguese Mental Health and Addiction Services (Toronto Western Hospital)

Dr. Jose Silveira, Portuguese Mental Health and Addiction Services (Toronto Western Hospital)

Jairo Ortiz, Community Mental Health (Toronto Western Hospital)

Karina Arancilla, Credit Canada

SÈVIS TRADIKSYON - Tradiksyon an kreyòl

Jean-Bernard Déjean pou CIDIHCA, Carine Degraff ak Frenand Léger desen yo e ki te bay anpil bon konsèy ak lòt sipò pou pwojè a.

Enprime nan Kanada

Copyright ©2004, 2007, 2010 Centre for Addiction and Mental Health

ISBN: 978-1-77052-739-3 (PRINT)

ISBN: 978-1-77052-740-9 (PDF)

ISBN: 978-1-77052-741-6 (HTML)

ISBN: 978-1-77052-742-3 (ePUB)

KONSEPSYON, FOTO, TÈKS AK LÒT TRAVAY ASISTANS

BITCASTERS

Peter Gaull, Alastair Smith, Jonathan Sullivan, Stephen Headley, Danielle Carney, Aurélie Resch, Kirsten Sibert

DEVLOPMAN

Sant Toksikomani ak Sante Mantal (STSM / CAMH) jere kontra OASIS la. Manajè pwojè a rele M. Akwatu Khenti, Direktè Sante Entènasyonal, Norma Hannant te kowòdonatè ak konsiltan pou pwojè liv ak foto a.

MÈSI ESPESYAL POU :

Biwò : Ontario Administration of Settlement and Integration Services (OASIS), nan Ministè Sitwayènte ak Imigrasyon Kanada.

Jean-Luc Durand, Principal, Le Collège français, to the staff and participating students.

CENTRE FOR ADDICTION AND MENTAL HEALTH PROJECT TEAM

Evelyne Barthès McDonald (CAMH)

Norman Liu (CAMH)

Francine Morissette (Community Representative)

Annie McFarlane (CAMH)

Christine Harris (CAMH)

EKIP AKTÈ YO:

Bilo – Ken Woon-A-Tai

Chofè bis la: Misye Gi – Peter Cunningham

Alin – Mary Beth Wiederhold

Papa Bilo – Richard Tse

Manman Bilo / – Diandra Lee

LEKÖL LAGE, ELÈV YO AP MONTE BIS LA.

EY! KOTE MISYE GI?

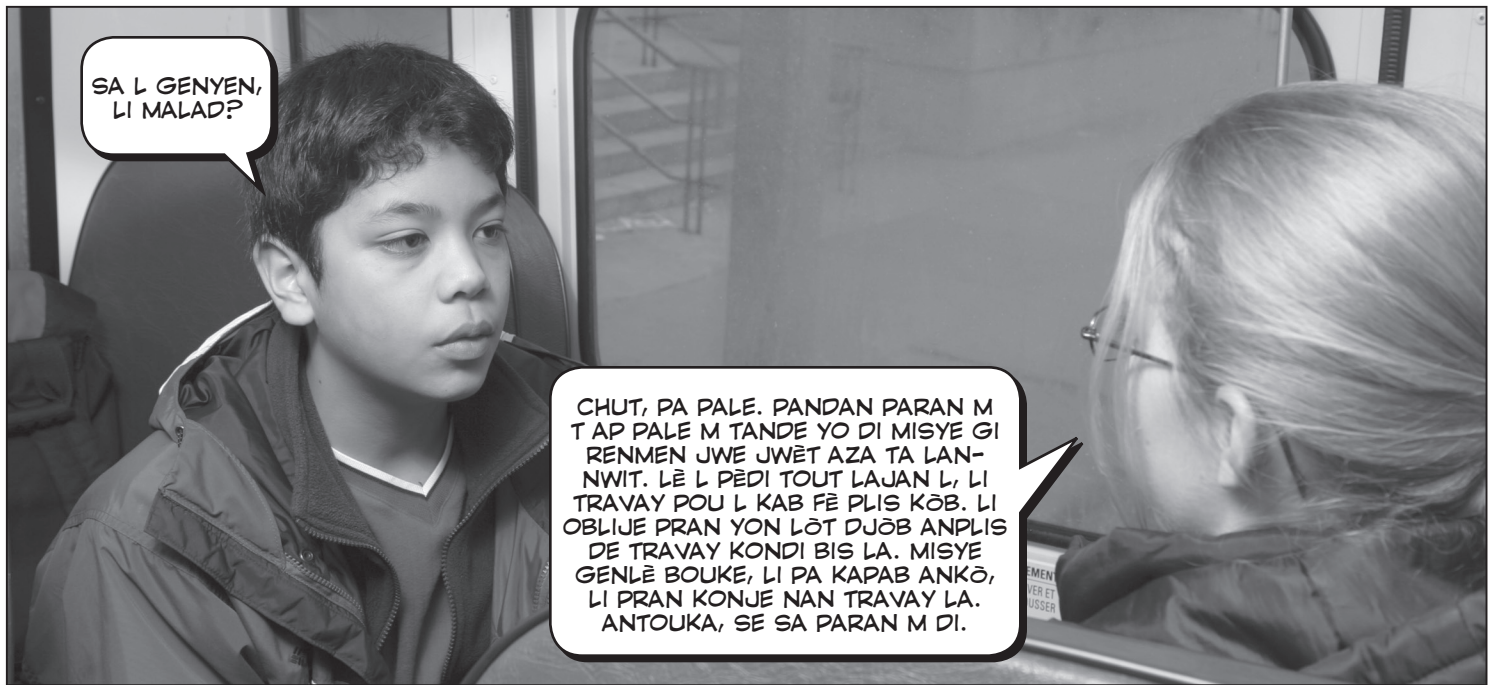
MWEN PA KONNEN.
AL CHITA POU N
KAB DEPLASE.

POUKISA NOU GEN YON NOUVO
CHOFÈ? KOTE MISYE GI?

PARAN M DI MISYE
GI AP REPOZE L.

SA L GENYEN,
LI MALAD?

CHUT, PA PALE. PANDAN PARAN M
T AP PALE M TANDE YO DI MISYE GI
RENMEN JWE JWÈT AZA TA LAN-
NWIT. LÈ L PÈDI TOUT LAJAN L, LI
TRAVAY POU L KAB FÈ PLIS KÒB. LI
OBLIJE PRAN YON LÒT DJÒB ANPLIS
DE TRAVAY KONDI BIS LA. MISYE
GENLÈ BOUKE, LI PA KAPAB ANKÒ,
LI PRAN KONJE NAN TRAVAY LA.
ANTOUKA, SE SA PARAN M DI.

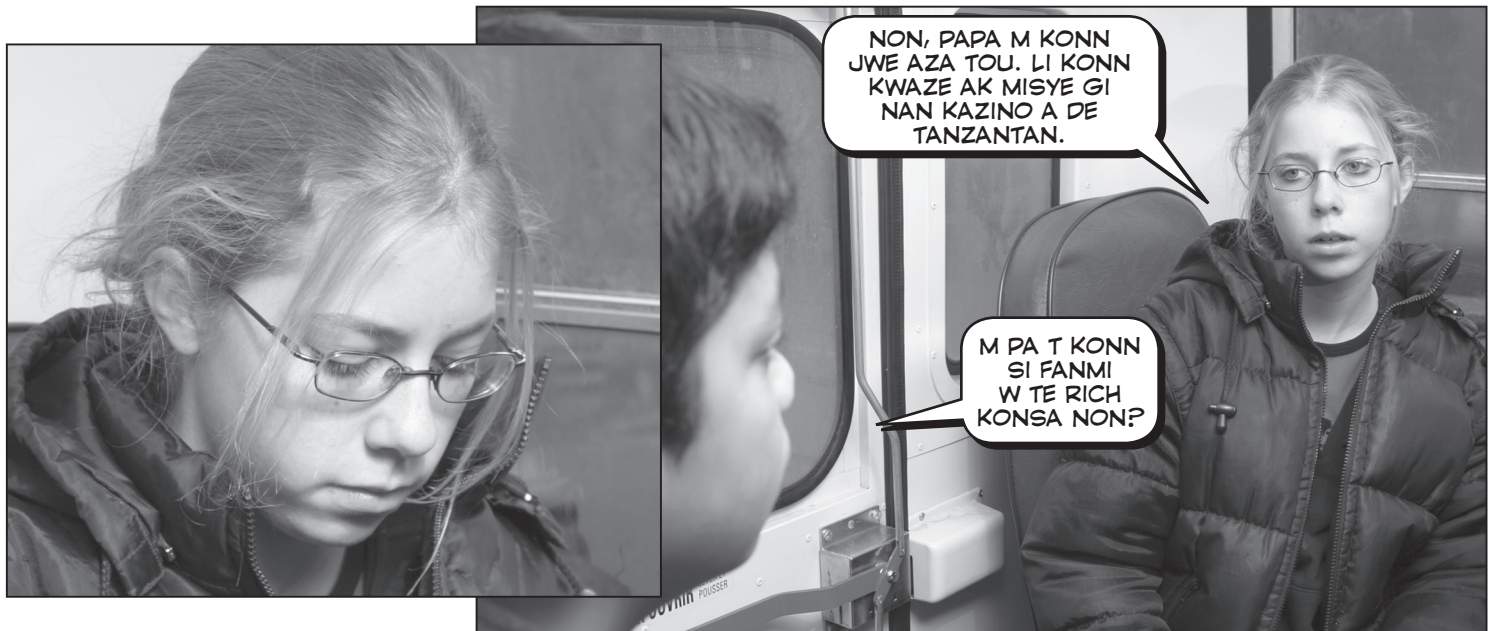

KILÈ L AP
TOUNEN?

LÈ L FIN BYEN
REPOZE, M
PANSE.

MEN, KOUMAN MOUN
LAKAY OU FÈ KONN
SA? ÈSKE YO TÈ
RESEVWA YON LÈT
SOU SA?

NON, PAPA M KONN
JWE AZA TOU. LI KONN
KWAZE AK MISYE GI
NAN KAZINO A DE
TANZANTAN.

M PA T KONN
SI FANMI
W TÈ RICH
KONSA NON?

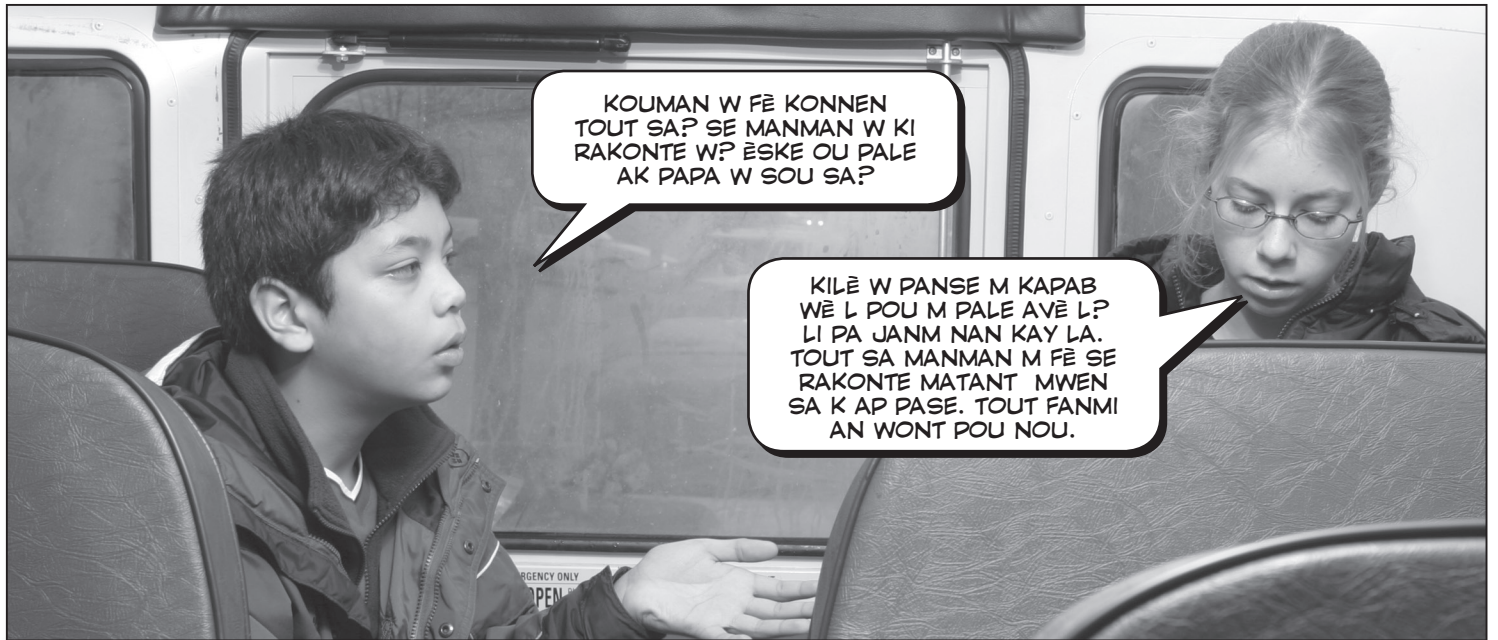

NON, NOU PA RICH. PAPA
M PÈDI PLIS PASE L
GENYEN. SA GRAY ANPIL.
LI PA JANM SISPAJAN
JWE. MANMAN M DI
MATANT MWEN SE KÒM
SI PAPA M GEN YON
MALADI GRAY KI PA JANM
GERI. PAPA M PA JANM
RANTRE LAKAY ANVAN
N KOUCHE.

M TOUJOU POU KÒM AK
MANMAN M. PAPA M
PATI AL JWE LÈSWA E
LI PA JANM KANPE, SOF
POU L AL TRAVAY.

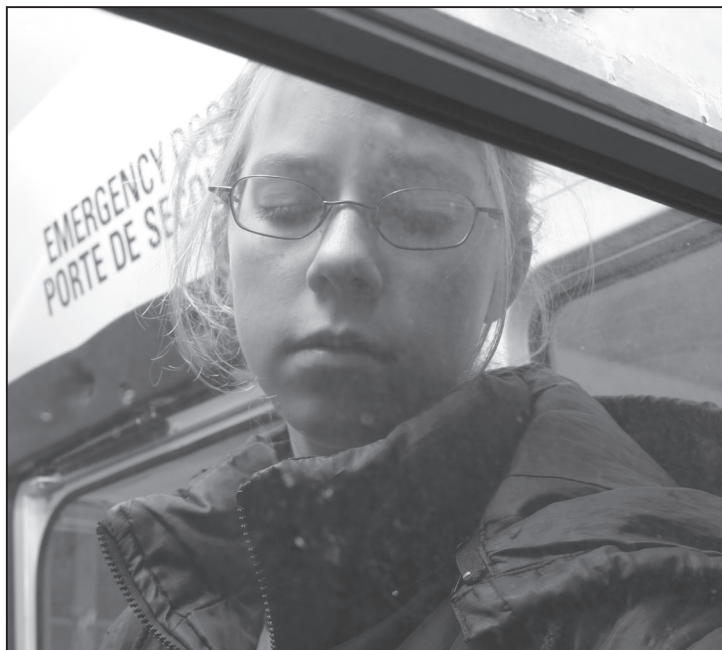

CHAK SWA, MANMAN
M ENKYETE, LI PÈ POU
PAPA M PA RET DEYÒ
YON JOU. MANMAN M
TÈLMAN ENKYETE, LI PA
KA DÒMI LESWA.

KOUMAN W FÈ KONNEN
TOUT SA? SE MANMAN W KI
RAKONTE W? ÈSKE OU PALE
AK PAPA W SOU SA?

KILÈ W PANSE M KAPAB
WÈ L POU M PALE AVÈ L?
LI PA JANM NAN KAY LA.
TOUT SA MANMAN M FÈ SE
RAKONTE MATANT MWEN
SA K AP PASE. TOUT FANMI
AN WONT POU NOU.

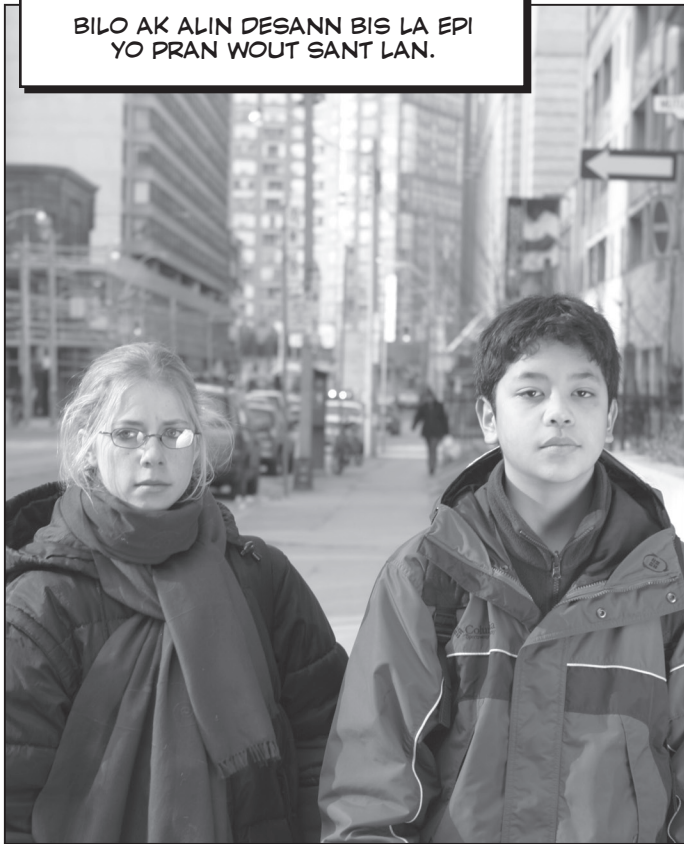

PAPA M AP PRAN KONSILTASYON
NAN YON SANT KOTE YO BAY
SIPÒ POU MOUN KI VLE SISPAJAN
JWE JWÈT AZA POU LAJAN.
MWEN KWÈ L AP FÈ ANPIL EFÒ
POU LI SISPAJAN JWE. ÈSKE OU
TA VLE M MONTRE W KI BÒ SANT
LAN YÈ? ANN DESANN NAN
PWOCHEN ARÈ A.

DAKÒ.

BILO AK ALIN DESANN BIS LA EPI
YO PRAN WOUT SANT LAN.

GADE, GEN
TOUT KALITE
MOUN KI VINI
CHACHE SIPÒ
NAN SANT LAN.

GADE VRE,
OU GEN
REZON.

ANNOU ALE,
M AP MENNEN
W LAKAY OU.

SI MOUN LAKAY
MWEN TA VIN
KONNEN MWEN TE
VINI NAN ZÒN SANT
LA...PWOMÈT
MWEN OU PA P DI
PÈSÒN ANYEN
SOU SA.

MWEN
SÈMANTE.

PITA, BILO AP SOUPE AK PARAN
L YO LAKAY LI.

JODI A SE
YON LÒT
CHOFE KI
T AP KONDI
BIS LA.

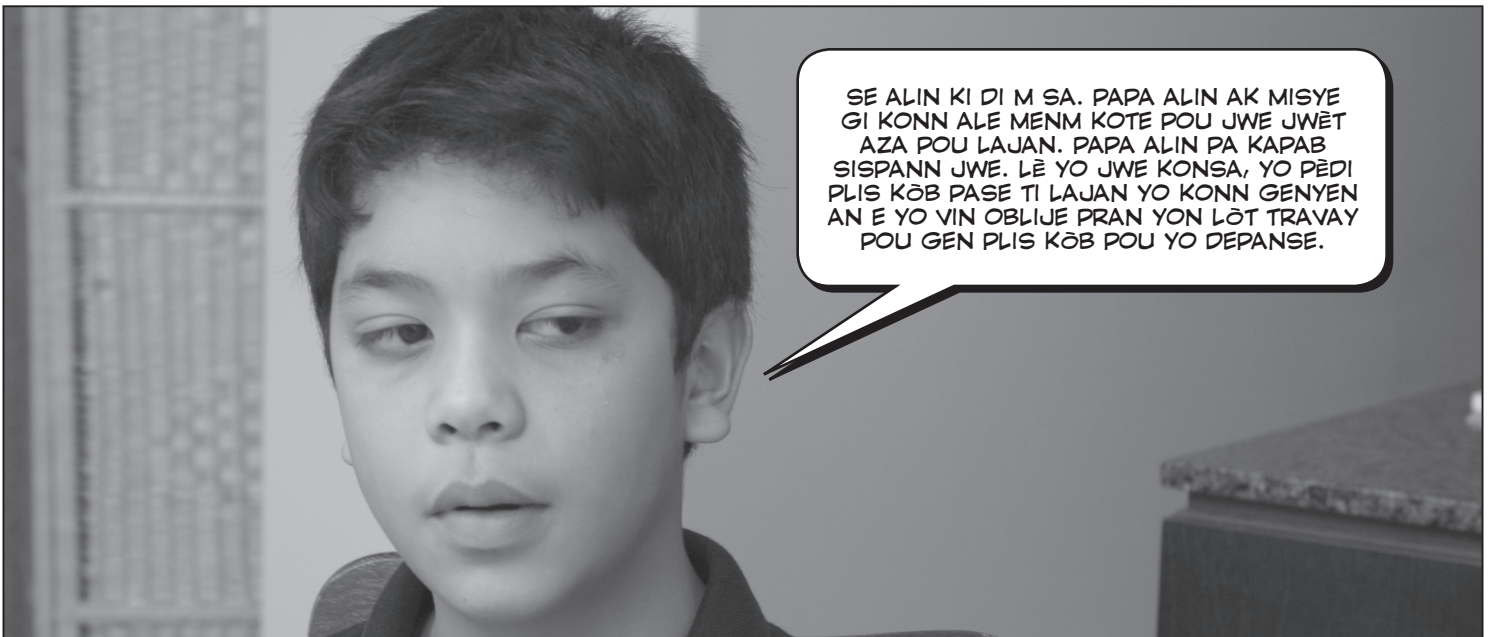
O! SA K PASE
MISYE GI?

GEN YON MOUN KI DI
M, LI TE PRAN KONJE
POU L KAB REPOZE.
LI JWE JWÈT AZA
POU LAJAN DONK
LI SÈTOBLIJE GEN
DE (2) DJÒB POU LI
KAB FÈ PLIS LAJAN.

SA OU
DI A, SE
VRE?

SE ALIN KI DI M SA. PAPA ALIN AK MISYE
GI KONN ALE MENM KOTE POU JWE JWÈT
AZA POU LAJAN. PAPA ALIN PA KAPAB
SISPANN JWE. LÈ YO JWE KONSA, YO PÈDI
PLIS KÒB PASE TI LAJAN YO KONN GENYEN
AN E YO VIN OBLIJE PRAN YON LÒT TRAVAY
POU GEN PLIS KÒB POU YO DEPANSE.

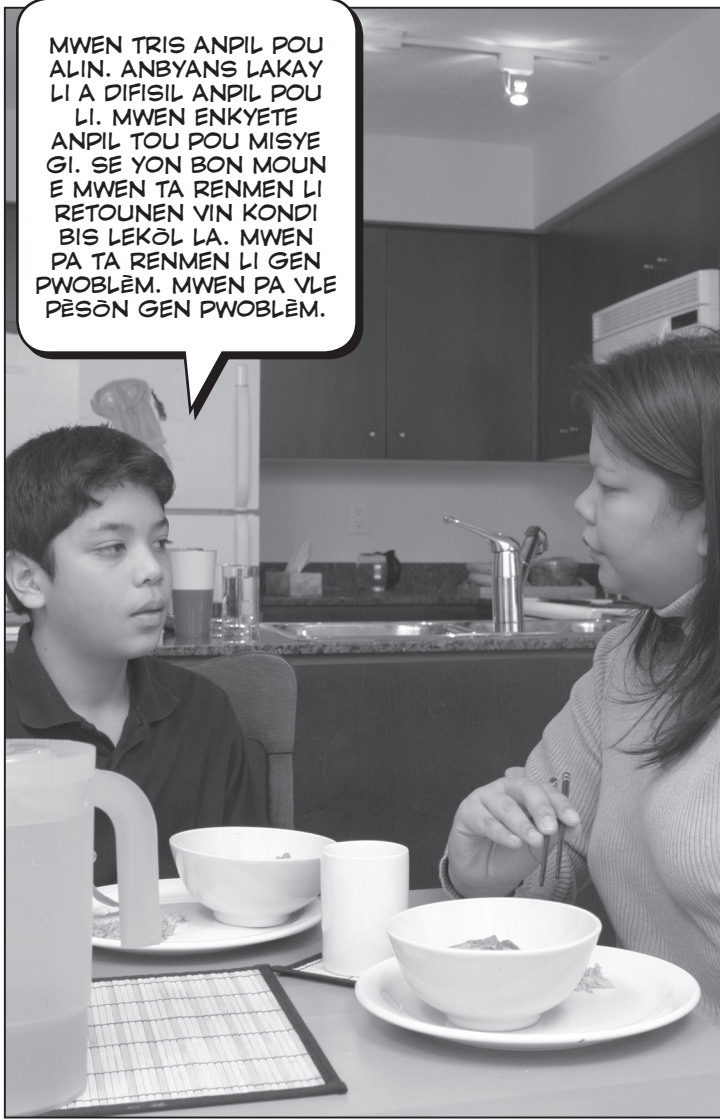

SE VRE BILO. GEN MOUN KI GACHE VI YO KONSA. SA RIVE SOUVAN MOUN KI NAN DE NOUVO SITYASYON NAN LAVI YO. M KONNEN PAPA ALIN FENK PÈDI TRAVAY LI LÈ FAKTORI KI TE KONN FÈ MACHIN NAN TE FÈMEN AN. BAGAY YO DIFISIL POU TOUT MOUN SÈJOUSI. ANPIL MOUN NAN ZAFÈ PA BON.

LÈ YO JWE JWÈT AZA YO BLIYE REYALITE DIFISIL Y AP VIV LA, GENYEN TOU KI PANSE YO KAPAB FÈ KÒB FASIL NAN JWE LAJAN NAN JWÈT AZA. MEN, OU PA TA SIPOZE KONTE SOU CHANS POU RANJE ZAFÈ W NAN LAVI A.

BAGAY SA YO PA JANM REGLE OKENN PWOBLEM. OU ANFÒM BILO?

MWEN TRIS ANPIL POU ALIN. ANBYANS LAKAY LI A DIFISIL ANPIL POU LI. MWEN ENKYETE ANPIL TOU POU MISYE GI. SE YON BON MOUN E MWEN TA RENMEN LI RETOUNEN VIN KONDI BIS LEKÒL LA. MWEN PA TA RENMEN LI GEN PWOBLEM. MWEN PA VLE PÈSÒN GEN PWOBLEM.

OU KAPAB EKRI YON BÈL LÈT POU MISYE GI KOTE OU TA DI LI KE NOU TOUT NAN LEKÒL LA NOU RENMEN LI ANPIL, NOU GEN LAPENN PASKE L PA LA, KE NOU TOUT NOU VLE LI TOUNEN POU L VIN KONDI BIS LEKÒL LA.

MWEN KWÈ SE YON BAGAY KI TA KAB FÈ L ANPIL PLEZI, SA TE KAB ANKOURAJE L ANPIL.

KÈK SEMENN APRE
NAN ARÈ BIS LA.

EY ALIN.

EY
BILO.

ÈSKE OU POTE
SA M TE
MANDE W LA?

WI, MWEN POTE TOUT
ENFÖMASYON
MANMAN M TE
GENYEN SOU SANT
KOTE PAPA M ALE
PRAN KONSILTASYON
YO. GEN ADRES
PLIZYÈ SANT, GWOUP
K AP BAY SIPÒ AK
NIMEWO TELEFÒN
YO TOU.

MAMAN M DI M
PAPA M PRALE KAY
GRAN PARAN M
YO PANDAN KÈK JOU
POU LI KAB
REPRANN LI.

ÈSKE SA
DERANJE
W KE L
AP KITE
KAY LA?

SE PA FASIL MEN SE
PA TWÒ GRAY.
MANMAN M PI
RELAKS, LI SANBLE
LI PA TWÒ ESTRESE.
MWEN PALE PLIS
AK PAPA M DEPI
LÈ L PA NAN KAY LA.
DE TANZANTAN LI
RELE M NAN TELEFÒN.

KÈK SEMÈN APRE NAN ARÈ BIS LA.

KOUMAN
LI YE?

LI KOUMANSE
REFÈ. LAKAY
SITYASYON AN
AMELYORE TOU.
MWEN SANTI M
PI ALÈZ, MWEN
SANTI M PI BYEN.

SA SE BON
NOUVÈL. MWEN
ESPERE SANT
LAN AP EDE MISYE
GI TOU. MWEN
VOYE YON LÈT
BA LI KOTE M DI
L NOU TOUT NOU
RENMEN L ANPIL
E KE N AP TANN
LI TOUNEN.

LI REPONN MWEN AK YON LÈT
REMÈSIMAN.

MWEN PA ENKYETE
POU MISYE GI ANKÒ.
KOULYE A MWEN PA
PÈ PALE KOZE SILA
YO ANKÒ.

WI SE VRE, SI
MOUN TE PALE
PLIS, MWEN KWÈ
BAGAY YO TA PI
FASIL, NOU TA
PI BYEN.

KI SA YO RELE JWÈT AZA ?

Moun jwe jwèt aza lè yo pran chans pèdi lajan oswa lòt byen yo posede, lè genyen ak pèdi depann anpil de chans.

Kantite moun ki jwe aza nan peyi Kanada ogmante anpil nan dis (10) dènye ane ki sòt pase la yo e jwèt aza, ke yo konsidere kòm yon aktivite lwazi, ap vin deplizanpli popilè chak jou.

Jodi a, nan Kanada, jwèt aza pou lajan se yon gwo biznis k ap brase plizyè milya dola e l ap ogmante chak jou. Menm si kèk moun konsidere jwèt aza kòm yon yon aktivite ki asosye sèlman ak kazino, bòlèt ak kous, gen yon bann lòt aktivite ki antre nan kategori jwèt aza pou lajan.

An 2005, yon rechèch jwenn ke plis pase swasann twa pousan (63%) moun nan pwovens Ontaryo, te di yo te jwe aza omwen yon fwa nan lane ki sot pase yo. Gen moun ki jwe aza si yo konnen ke se charite yo pral fè ak lajan an. Gen lòt moun menm ki jwe paske yo espere genyen yon gwo pri nan yon raf oswa genyen yon milyon dola nan lotri. Moun sa yo konnen chans pou yo genyen an minim anpil, men yo twouve ke jwe aza amizan.

KI PWOBLEM KI GEN NAN JWÈT AZA?

Tout moun ki gen jwe aza touttan pa nesèsman sanble e difikilte yo rankontre pa nesèsman menm non-plis. Pami moun ki gen pwoblèm jwèt aza, ou jwenn moun tout laj, grannèg kou malere ak moun tout kalite metye. Gen moun pwoblèm jwèt aza devlope lakay yo bridsoukou, gen lòt menm, sa pran plizyè lane.

Gen plizye rezon ki ekplike poukisa pwoblèm jwèt aza kab devlope. Gen moun ki devlope pwoblèm nan paske y ap eseye rekipere lajan yo te pèdi, gen lòt ki jwe paske yo renmen sansasyon jwèt la. Gen moun menm ki itilize jwèt aza a kòm yon mwayen pou konbat estrès. Ankèt 2005 lan jwenn ke plis pase 332.000 moun (3.4%) nan Ontaryo te viv yon sityasyon pwoblematik paske yo te jwèt aza. Lè ou konte tout manm fanmi moun sila yo ak lòt zanmi yo ki sibi poutèt jwèt aza, sa fè plis pase yon milyon moun ke pwoblèm nan frape nan pwovens lan.

Jwèt aza se yon pwoblèm lè li

- gen efè sou travay, lekòl ak lòt aktivite yon moun
- gen efè negatif sou sante fizik ou oubyen sous sante mantal ou
- kraze w ekonomikman
- kraze repitasyon
- mete w nan pwoblèm ak fanmi ou oswa zanmi w

SIY KI ENDIKE KE JWÈT AZA A VIN TOUNEN YON PWOBLEM

Kesyon ki apre yo kapab ede w wè si ou menm oswa yon moun ou konnen nan kategori moun ki gen pwoblèm jwèt aza. Pifò moun ki gen pwoblèm jwèt aza grav ap reponn “wi” pou sèt (7) oswa plis pami tout kesyon ki poze anba yo.

1. Èske ou pèdi tan nan travay ou oswa nan lekòl ou poutèt jwèt aza?
2. Èske jwèt aza kreye pwoblèm la kay ou?
3. Èske jwèt aza afekte repitasyon w?
4. Èske ou janm gen remò apre ou te fin parye lajan nan jwèt aza?
5. Èske ou janm jwe aza pou w kapab jwenn lajan pou peye dèt oswa pou rezoud yon seri lòt pwoblèm lajan?
6. Èske ou santi jwe jwèt aza fè ou travay mwens.
7. Lè ou pèdi èske ou santi fòk ou ta tounen jwe tout swit pou rekipere lajan ou sòt pèdi a?
8. Lè ou genyen, èske ou santi fòk ou ta tounen jwe pou ka genyen plis toujou?
9. Èske sa rive souvan kote ou jwe jistan ou pa rete lajan ditou ankò?
10. Èske ou janm prete lajan pou w jwe aza?
11. Èske ou janm vann sa w genyen pou jwenn lajan pou jwe aza?
12. Èske ou eseye pa itilize lajan ou genyen nan jwèt aza pou peye lòt bagay?
13. Èske jwèt aza fè w pa bay fanmi ou regle anyen pou ou?
14. Èske ou janm rete nan jwèt aza pi lontan pase sa ou te planifye?
15. Èske ou janm jwe pou bliye enkyetid, traka?
16. Èske ou janm panse fè oswa fè yon zak ilegal pou jwenn lajan pou jwe aza?
17. Èske jwèt aza lakòz ou gen pwoblèm dòmi?
18. Èske ou santi fòk ou jwe aza lè ou fin nan kont ak moun, lè ou gen fristrasyon oswa apre yon desepsyon?
19. Èske ou konn gen gwo anvi al jwe aza pou selebre lè yon bon bagay rive w??
20. Èske ou janm santi ke w anvi touye tèt ou akòz jwèt aza?

Gen anpil faktè ki lakòz pwoblèm jwèt aza. Faktè sila yo se bagay ki fè yon moun kab pi fasil devlope pwoblèm jwèt aza. Ou riske tonbe nan jwèt aza si:

- ou te genyen yon bèl kòb premye fwa ou te jwe aza
- ou gen pwoblèm lajan
- ou fèk viv yon gwo chanjman oswa yon gwo dram tankou pwoblèm nan relasyon santimantal
- ou, divòs, revokasyon, retrèt, lanmò yon moun ou renmen
- ou jwe aza pou jwenn fòs pou fè fas ak lòt pwoblèm lasante oswa lòt doulè ou pa ka sipòte
- you santi w pou kò w
- pa gen anpil bagay ki enterese w, ou santi w debousole
- ou santi w raz, ou pran risk oswa komèt aksyon san ou pa reflechi
- ou sèvi ak jwèt aza, alkòl ou byen lòt dwòg pou w fè fas ak yon seri sityasyon difisil
- ou te viktim vyòl, abi seksyèl ki te twomatize w
- ou te deja gen lòt pwoblèm alkòl, dwòg, jwe aza, depanse lajan san kantwòl
- gen moun nan fanmi w ki gen pwoblèm alkòl, konsome dwòg, depanse lajan san kontwòl oswa jwe aza
- ou panse ou gen yon teknik oswa yon sistèm espesyal ki ka ogmante chans pou w genyen nan jwèt aza .

Tank gen plis nan eleman sila yo ki valab pou ou, tank ou ta dwe plis fè atansyon ak jwèt aza.

KOTE POU JWENN SIPÒ AK ÈD

Kèk adrès ak moun kote ou kapab jwenn sipò lè ou menm oswa yon lòt moun bezwen sipò pou pwoblèm jwèt aza

Ontario Problem Gambling Helpline

Konsiltasyon kapab fèt nan 140 lang diferan, lajounen tankou lanwit, 24 sou 24.

Nimewo telefòn gratis: 1 888 230-3505

Sitwèb: <http://www.opgh.on.ca/>

Sant Toksikomani ak Sante Mantal (STSM / CAMH), Biwo pou Rezoud Pwoblèm Jwèt Aza Centre for Addiction and Mental Health, Problem Gambling Sèvis

Nimewo telefòn Toronto: 416 599-1322

Nimewo gratis: 1 888 647-4414

Gamblers Anonymous

Sitwèb: www.gamblersanonymous.org

Gam-Anon

Sitwèb: www.gam-anon.org

Asosyasyon pwovens Ontaryo pou bay moun ka fè kredi bon konsey ak sipò.

Ontario Association of Credit Counselling Services

Nimewo gratis: 1 888 7-IN DEBT (1 888 746-3328)

Sitwèb: <http://www.oaccs.com/main.html>

Pwogram pou Rezoud Pwoblèm Jwe Lajan nan Jwèt Aza

Niagara Multilingual Prevention/Education Problem Gambling Program

Sitwèb: www.gamb-ling.com

Responsible Gambling of Ontario

Sitwèb: www.responsiblegambling.org

Piblikasyon sa a gendwa disponib sou lòt fòm. Pou plis enfòmasyon sou lòt fòm yo, pou kòmande plizyè kopi ti liv sa a, oswa pou kòmande lòt piblikasyon STSM / CAMH, ou mèt kontakte sèvis vant ak distribisyon an :

Nimewo Gratis: 1 800 661-1111

Toronto: 416 595-6059

Imel: publications@camh.net

Sou entènèt: <http://store.camh.net>

Sitwèb : www.camh.net

Dwadotè © 2010 Sant Toksikomani ak Sante Mantal

Centre for Addiction and Mental Health
Centre de toxicomanie et de santé mentale

Yon Sant k ap travay an kolaborasyon ak Òganizasyon Panamerikèn pou Lasante/
Òganizasyon Mondyal pou Lasante epi ki afilye ak Inivèsite Toronto

Disponib nan lang angle ak franse.

ISBN 978-1-77052-739-3

9 781770 527393